

SEMNICIFICAȚII ALE REFLECTĂRII UNOR REALITAȚI
EXTRACĂRPATICE DIN SECOLELE XIV—XVI ÎN
ISTORIOGRAFIA ROMÂNEASCĂ A BRAȘOVULUI

IOAN AUREL POP

Cultura românească din Șcheii¹ Brașovului a înscris între formele sale de manifestare și o intensă activitate istoriografică. *Cronica protopopului Vasilie*, scrisă la începutul secolului al XVII-lea și reprezentând cea dintâi scriere istorică în limba română din Transilvania, păstrată pînă astăzi, marchează debutul unui sistem de continuități ilustrat în secolul XVIII mai ales de *Istoria sfintei besereci a Șcheilor Brașovului*² de Radu Tempea II, de *Codex Kretzulescus*³ și de *Cronica anonimă a Brașovului pentru trecutul românilor din Șchei*. Cea din urmă lucrare are două variante, corespunzătoare celor două manuscrise (unul din secolul XVIII și unul din secolul XIX) prin care ni s-a transmis. Manuscrisul din secolul XVIII (a doua jumătate)⁴ a fost publicat fragmentar și atribuit incert de N. Iorga lui D. Eustatievici⁵. Manuscrisul din secolul XIX (prima jumătate)⁶, mai restrîns spațial decît cel din veacul anterior este copiat în întregime după acesta din urmă și a fost publicat de N. Sulică (N. N. Statie)⁷. Titlul de *Cronica anonimă a Brașovului*... se referă la manuscrisul din secolul XIX, însă considerăm că, în stadiul actual al cercetărilor, dat fiind raportul de conținut și de formă între cele două manuscrise, ambele variante pot purta acest nume⁸.

¹ Toponimicul „Șchei” este întîlnit și în alte regiuni ale spațiului românesc și are un conținut inițial etnic (șchei-plural; șchiau-masculin, singular; șchiaucă-feminin, singular), semnificînd slavi românizați. Pentru amănunte referitoare la termenii „Șchei”, „bolgari”, aflați în legătură cu Brașovul, vezi N. Sulică *Cronica protopopului Vasilie din Brașov*, Sibiu, 1943, p. 3. (extras din „Anuarul Institutului de Istorie națională Cluj-Sibiu”, 1943, IX) și N. Iorga, *Brașovul și românii*, București, 1905, p. 312.

² Manuscrisul lui Radu Tempea II a fost publicat de două ori: de Sterie Stinghe, *Istoria Besericei Șcheilor Brașovului*, Brașov, 1899 și de Octavian Șchiau și Livia Bot, *Istoria sfintei beserici a Șcheilor Brașovului*, București, Ed. pentru literatură, 1969.

³ Publicat de Em. E. Kretzulescu, *Codex Kretzulescus*, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, 1910, vol. XI, partea I, pp. 17—36; partea a II-a, pp. 265—281; 1911, vol. XII, pp. 52—88.

⁴ Acad. R.S.R., București, *ms. rom. nr. 1416*, ff. 4—87.

⁵ N. Iorga, *Insemnări de cronică ale clericilor din Șcheii Brașovului*, în „Buletinul Comisiei istorice a României”, 1933, XII, pp. 59—99.

⁶ Arh. Statului Brașov, *ms. nr. A. b. VII. 2.*, ff. 57—100.

⁷ N. N. Statie, *Pagini din trecut*, în ziarul „Deșteptarea”, 1906, an. II, nr. 1—6, 8, Brașov (fragmente) și idem, *Înștiințări. Cîteva capitole din trecutul românilor din Șcheii Brașovului*, Brașov, 1906 (integral).

⁸ I. A. Pop, *Raportul dintre „Cronica” atribuită lui D. Eustatievici și așa-numita „Cronică anonimă a Brașovului pentru trecutul românilor din Șchei”*, în „Anuarul Inst. Ist. Cluj-Napoca”, 1977, XX, pp. 313—319.

Codex Kretzulescus — o lucrare foarte eterogenă din punct de vedere al conținutului — a fost transmisă prin copia realizată de Simion Hiară (secolul XVIII) și este, cel puțin parțial, atribuită diacului Radu Duma.

Cronicile românești brașovene au un fond aspirațional comun, reflectând interese și mentalități specifice unui anumit grup social și etnic, unui spațiu bine precizat. Acest fapt le imprimă un caracter local, prezent în general în cazul tuturor creațiilor istoriografice medievale, produse ale unei societăți destul de fragmentate politic și social. Cu toate acestea, cronicile brașovene nu vor reflecta o realitate autarhică. Calitatea de centru interromânesc⁹ a Brașovului va fi dată nu numai de relațiile comerciale intense și permanente cu Țara Românească și Moldova, dar și de interferențele pe plan politic, cultural și religios. În Brașov s-au întreprins acțiuni culturale de importanță pentru întreg spațiul românesc (un exemplu concludent este dat de rolul conducător deținut în opera de creare și răspândire a primelor cărți tipărite în limba română¹⁰). Larga deschidere spre multiple direcții va imprima istoriografiei brașovene puțința și chiar necesitatea reflectării realităților românești în ansamblu. De aceea, din acest punct de vedere, putem sublinia *atmosfera general transilvăneană și românească pe care o respiră scrisul istoric brașovean*.

Foarte bogate în amănunte pentru perioadele mai apropiate de momentul cînd au fost create, cronicile din Șchei sînt izvoare istorice prețioase și pentru secolele XIV—XVI. Aceste scrieri, deși nu renunță la forma analitică, pun în lumină preocupări semnificative de structurare a conținutului pe capitole, realizînd, dacă nu o unitate tematică generală, cel puțin subdiviziuni grupate în jurul aceleiași idei; nu de puține ori conținutul este sintetizat într-un titlu consemnat în mod expres de cronicar.

Volumul și structura materialului faptic prezent în cronici, deci și referirile la realitățile extracarpătice, sînt subordonate conținutului noțiunii de fapt istoric pentru secolele XVII—XVIII. Cu toate acestea, cronicarii secolului al XVIII-lea, deși constrînși să reproducă pentru secolele XIV—XVI ceea ce consemnaseră antecesorii, au orizonturi mult mai largi, prețuind ca fapt istoric demn de a fi prezentat, alături de aspectele politico-religioase de sursă istoriografică, și actul de danie, documentul epistolar sau privilegiul comercial, care apar reproduse în cronici¹¹.

În acest cadru, relațiile Brașovului cu Țara Românească și Moldova, multiplele interferențe transcarpatice îmbracă prin reflectarea istoriografică un specific aparte. Cronicile transmit date și fac judecăți apreciative din care reiese conștiința profundă a aportului puterii poli-

⁹ P. P. Panaitescu, *Inceputurile scrisului în limba română*, în „Studii și materiale de istorie medie”, 1960, V, p. 152.

¹⁰ P. P. Panaitescu *Inceputurile și biruința scrisului în limba română*, București, 1965, p. 137.

¹¹ R. Tempea, *Istoria sfintei biserici a Șcheilor Brașovului*, București, Ed. pentru literatură, 1969, passim.

tice extracarpatiche la așezarea statornică a vieții economico-culturale a românilor brașoveni. Astfel, *Codex Kretzulescus* consemnează că un anumit eveniment s-a petrecut, „după ce s-au strîns oameni la acest oraș și s-au făcut biserica din milostenia domnilor ai Țării Românești și Țării Moldovei, fiind la această țară împăratul turcului poruncitori...¹².”

Scrierile istorice brașovene fac dovada chiar a unei autorități politice a domnitorilor români în cetatea transilvăneană, autoritate de care șcheii se pare că s-au prevalat în conflictele economice, administrative și cultural-religioase cu sașii privilegiați de magistratul Brașovului. De aceea, între documentele ce ar fi putut proba înaintea magistratului că drepturile vechi ale comunității șcheiene trebuie respectate, se află pomenite, alături de decrete imperiale, și „hrisoave de la domnii Țării Românești și ai Moldovei“, care „din negrije s-au pierdut“¹³. Cronicarul, identificat de Em. E. Kretzulescu cu Radu Duma, este nu numai un cărturar, ci și un diplomat, conștient de valoarea probatorie a documentelor, de puterea însemnelor grafice și sfragistice ale domnilor români, care impuseseră altădată reconsiderarea unor hotărîri abuzive.

Receptarea elementelor de istorie politică extracarpatică în istoriografia brașoveană se face de timpuriu, încă din epoca de descălecat, desigur cu unele erori cronologice și de conținut, pricinuite de sistemul de informare greoi, colportativ, de laconismul unor știri, de mobilitatea restrînsă a vremii etc. Astfel, *Codex Kretzulescus* consemnează că, la 1343, „Ludovic, craiul Țării Ungurești, au supus pe Vodă al Țării Moldovei ca să-i fie birnic. Și vrînd să supuie pe Vodă al Țării Românești n-au putut, că s-au bătut cu acest craiu lingă Bran, lingă apa Turcu, și l-au biruit“¹⁴. Cu toate deformările, dat fiind faptul că teritoriul de confruntare armată dintre regele Ungariei și Țara Românească era relativ apropiat de Brașov, localizările de cronici sînt uneori riguroase și fac referiri la hidronimia și toponimia amănunțită a zonei.

Se păstrează pentru anul 1410 eoul trecerii și așezării multor sași și secui în Țara Românească și Moldova, fără să se facă alte precizări; lipsită de precizări și de anumite disocieri necesare este și relatarea trecerii, la 1467, sub stăpînirea „craiului Mateaș“ a Țării Ardealului și Țării Moldovei, ca și mențiunea că cele două țări românești extracarpatiche au fost supuse „supt bir“ de către turci în 1514¹⁵.

Domnii munteni și moldoveni, în momente de relativă stabilitate internă și înflorire a culturii în țările române, apar pomeniți în cronici mai ales cu ocazia daniilor făcute bisericii, a ridicării, măririi și înzestrării edificiului de piatră. Astfel, toate cronicile brașovene aflate în

¹² Em. E. Kretzulescu, *op. cit.*, 1910, vol. XI, partea a II-a, p. 271.

¹³ Fragmentul în care se relatează despre conflictele dintre români și autoritatea săsească a Brașovului se află în Em. E. Kretzulescu, *op. cit.*, pp. 271—274 și, în formă mai restrînsă, la N. Iorga, *op. cit.*, p. 68 și în N. N. Statie, *Înștiințări...*, p. 6—7.

¹⁴ Em. E. Kretzulescu, *op. cit.*, 1911, vol. XII, p. 53.

¹⁵ *Ibidem*.

discuție dau drept ctitor al bisericii de piatră pe Neagoe Basarab¹⁶ (1512—1521) și drept moment al întemeierii anul 1495, cu excepția cronicii atribuite lui Radu Duma (*Codex Kretzulescus*), unde apare anul 1492. O explicație neconvingătoare a inadvertenței evidente dintre numele ctitorului și anul ctitoririi (în 1495 sau în 1492 în Țara Românească domnea Vlad Călugărul) a fost dată de Em. E. Kretzulescu¹⁷, care crede că anul 1492, semnificând descoperirea Americii și fiind socotit cel mai vechi, a fost ales arbitrar de un călugăr. Mai aproape de adevăr, deși necesită unele precizări, ni se pare opinia lui Candid Mușlea¹⁸. Într-adevăr, românii brașoveni vor fi început încă din 1495 (eliminăm din discuție anul 1492, acesta nefiind confirmat de alte surse) demersurile pe lângă Vlad Călugărul pentru înălțarea bisericii de piatră. Domnitorul va fi fost desigur gata să sprijine o asemenea operă (el fusese cândva pribeag la Brașov¹⁹), dar, în condițiile în care conciliul de la Buda din 1279 interzicea construirea edificiilor de cult ortodoxe, aprobarea oficialităților pentru un asemenea act a venit târziu, numai la 1512, când în Țara Românească domnea Neagoe Basarab. De aceea pregătirile pentru zidire, începute probabil încă sub Vlad Călugărul, au dus numai în timpul lui Neagoe Basarab la înălțarea, între anii 1519—1521, a edificiului de piatră²⁰. Astfel, lipsa din pomelnice și cronici a numelui voievodului Vlad Călugărul se poate explica prin faptul că demersul pe lângă acest domnitor ca și eventualul ajutor dat de el brașovenilor n-au fost recunoscute oficial; organele ecleziastice și laice ale Brașovului sășesc nu-și dăduseră încă aprobarea pentru zidirea bisericii, de aceea dărnicia lui Vlad Călugărul a trebuit tănuțită. Situația se schimbă însă sub Neagoe Basarab care, primind îngăduința sfatului pentru clădirea bisericii, poate apare drept ctitor în pomelnice și în analele oficiale. Șcheii se vor fi simțit însă datori să consemneze anul real de început al acțiunii lor (1495), cu toate că împrejurările și contribuția substanțială a lui Neagoe Basarab (în raport cu a predecesorului) au favorizat ștergerea din documentul scris a celui dintâi modest ctitor.

De altfel, în *Cronica anonimă a Brașovului*... (ambele variante) există o „Înștiințare“ care, prin lărgime și conținut, este o adevărată cronică rezumativă a domniei lui Neagoe Basarab²¹. După o scurtă genealogie a voievodului, cronicarul, receptiv la actul de cultură specific timpului, prezintă „milosteniile“ și „bunătățile“ lui Neagoe Basarab îndrep-

¹⁶ Referiri la Neagoe Basarab fac *Cronica protopopului Vasile* (în Radu Tempea, *op. cit.*, p. 194), *Istoria sfintei besereci a Șcheilor Brașovului* (Radu Tempea, *op. cit.*, pp. 57—58), *Cronica anonimă a Brașovului*... (ambele variante: N.N. Stătie, *op. cit.*, p. 4; N. Iorga, *Insemnări de cronică*..., pp. 65—66), și *Codex Kretzulescus*, (Em. E. Kretzulescu, *op. cit.*, 1910, vol. XI, partea a II-a, p. 267).

¹⁷ Em. E. Kretzulescu, *op. cit.*, 1910, vol. XI, partea a II-a, p. 268, nota 1.

¹⁸ C. Mușlea, *Biserica Sfântul Nicolae din Șcheii Brașovului*, vol. I, (1292—1742), Brașov, 1942, p. 245.

¹⁹ N. Iorga, *Brașovul și românii*..., pp. 230 și 313.

²⁰ Vezi I. Prișcu, *Vechimea bisericii Sf. Nicolae din Șcheii—Brașov. Cine a zidit-o?*, în „Țara Birsei“, 1931, nr. 4, pp. 337—340.

²¹ Vezi nota 16.

tate spre Ierusalim ori Sfetagora, spre Țirgoviște și Curtea de Argeș. În referirea la mănăstirea Argeșului se evidențiază „marele meșteșug” în „cioplirea pietrilor”, ca și cum povestitorul ar fi văzut el însuși momentul — lucru foarte probabil.

Dar evenimentele din zonele extracarpaticе apar marcate în cronicile Șcheilor și atunci cînd nu au legătură directă cu Brașovul. Comunitatea urbană a Brașovului din afara zidurilor cetății trăia un puternic sentiment al apartenenței la realitățile general românești. Chiar elementele cronologice de referință pentru anumite fapte sînt în primul rînd domeniile muntene și moldovene și abia apoi etalonul politic din Transilvania: un oarecare eveniment s-a petrecut la Brașov în zilele lui Neagoe Basarab (1512—1521) și ale lui Bogdan cel Orb (1504—1517)²²; cînd moare popa Voicul (în 1578), cronicarul consemnează că „atuncea domnea în Țara Românească Mihnea-Vodă (Mihnea Turcitul — n.n.), iar în Ardeal Batăr Criștof (Cristofor Báthory — n.n.)...²³

Din cronicile brașovene se poate desprinde, cu precizarea unor amănunte de ordin politic și personal, un șir, desigur incomplet, al domnitorilor munteni și moldoveni: Radu cel Mare (1495—1508), Neagoe Basarab (1512—1521), Radu Paisie (1535—1545), Petru Cercel (1583—1585), Mihai Viteazul (1593—1601) în Țara Românească; Petru Rareș (1527—1538; 1541—1546), Iliăș Rareș (1546—1551), Aron Vodă (1591—1592; 1592—1595) etc. în Moldova.

Referirile nu se fac întotdeauna consemnativ. Chiar dacă judecățile de valoare sînt uneori indirecte, transpate, de exemplu, din text pentru secolul al XVI-lea prologul regimului nobiliar care se va instaura în veacul următor în țările române. Astfel, „gilceava” iscată de pe urma „pristăvirii” lui Neagoe Basarab este pusă pe seama „pribegilor de la Moldova” care întorși în Muntenia, ridică domn cu de la sine putere. De asemenea Radu Călugărul (numit apoi Paisie), „fost egumen la Argeș”, apare înscăunat de boieri²⁴. Cronica brașoveană, exprimînd interesele unei comunități cvasiurbane și nu ale unei clase, are o tentă de explicare a tendințelor de preeminență boierească, nu încearcă să le justifice, să le apere (cum fac cronicile boierilor din Moldova și Țara Românească).

Creatorii scrierilor istorice brașovene, preoți, dieci, grămățici, soli, unii cu învățătură înaltă, au o stare socială relativ modestă și receptează din actele voievozilor extracarpatici mai ales pe acelea care concordă cu propriul lor ideal de viață. De aceea înțelepciunea și valoarea unor domnitori se măsoară prin dărnicia lor și prin vocația de ctitori. Conflictele armate, convulsiunile sociale, periclitînd prosperitatea economică, negoțul, viața cultural-religioasă nu sînt receptate adesea de istoriografia brașoveană, sau sînt preluate laconic, fără să li se pătrundă sensul. Chiar lupta de la Feldioara (1529) dintre oștile moldovene și cele ale lui Ferdinand de Habsburg, deși are loc foarte aproape de

²² N. Iorga, *Insemnări de cronică*..., p. 66.

²³ Radu Tempea, *op. cit.*, pp. 59 și 195.

²⁴ N. Iorga, *Insemnări de cronică*..., p. 66.

Braşov, este prezentată în cronică consemnativ doar, cu o undă de ostilitate faţă de conflictul care a adus suferinţe cetăţii²⁵.

Uneori în fragmentele în care este relatată dărnicia domnilor români faţă de comunitatea Şcheilor, se semnalează şi erori de conţinut în cronicile braşovene, erori datorate în mare parte transcrierilor repetate, prescurtărilor, neglijenţei copiştilor sau dorinţei lor de „a îndrepta“ false greşeli. Reconstituirea modului în care s-a ajuns la aceste erori poate oferi indicii preţioase legate de filiaţia unor scrieri istorice, de momentul în care ele au fost create. Spre exemplu, faptul că în *Cronica anonimă a Braşovului*... (ambele variante) „Petru Dimitrie Cercel“ apare ca domn al Moldovei, ne-a condus, după cercetarea celorlalte cronici braşovene, la unele încheieri utile.

Protopopul Vasilie şi Radu Tempea II consemnează: „Şi mult s-au nevoit aceşti păstori cu turma lui Hristos şi cu besereca şi au îndemnat pe Io Petru Voievod Dimitrie Cercel, fiul Pătraşcului Vodă, domnul muntenesc, de au ridicat tinda beserecei de piatră cu voia sfatului; şi au înfrumuseţat oltariul şi besereca cea veche cu toate chipurile sfinţilor şi cu podoabe, în anul 1583 (7092)“ şi, în acelaşi loc: „... s-au sculat Aron Vodă de la Moldova de au mai ajutat sfînta beserecă; de ce n-au isprăvit Petru Vodă, Aron Vodă au isprăvit şi au mai înălţat şi turnul în anul 1595 (7103), din venirea bolgarilor 203“²⁶. Faptele relatate de aceste cronici mai vechi concordă cu realitatea, avînd corespondenţă cu însemnările din pomelnice şi pisanii.

Însă *Codex Kretzulescus* nu vorbeşte de Petru Cercel, ci de „domnul Ţării Moldovei, Petru Vodă“, care „s-au milostivit şi au făcut tinda cea mare, unde stau muerile“²⁷. Reiese de aici că autorul scrierii publicate de Em. E. Kretzulescu nu a cunoscut *Cronica protopopului Vasilie* (nici de sine stătătoare, nici încorporată la Radu Tempea II), pentru că aici nu se vorbeşte despre Petru Vodă ca fiind domn al Moldovei. Acest Petru din *Codex Kretzulescus* ar fi putut să fie un domn al Moldovei cu acest nume, dar se ştie că este vorba de Petru Cercel pentru că mai departe cronicarul spune: „La această tindă, unde iaste gratia acea de fier, iaste doamna Soltana a acestui domn Petru Vodă şi iar un voievod al acestui domn“. Despre doamna Soltana se ştie că era soţia lui Petru Cercel²⁸. Confuzia din *Codex Kretzulescus* a putut fi influenţată de apariţia în cronică a numelui domnului Moldovei, „Petru Vodă“ (adică Petru Rareş — n.n.), în legătură cu lupta de la Feldioara (22 iunie 1529). (Protopopul Vasilie şi Radu Tempea II nu pomenesc pe acest voievod moldovean nici măcar cînd relatează despre conflictul din 1529, dovadă în plus că altele au fost sursele utilizate de cronicarul autor al codicelui.)

Dar autorul *Cronicii anonime a Braşovului*..., prin amănuntele pe care le dă, demonstrează că a cunoscut şi *Cronica protopopului*

²⁵ R. Tempea, *op. cit.*, p. 68; Em. E. Kretzulescu, *op. cit.*, 1911, vol. XII, p. 54.

²⁶ R. Tempea, *op. cit.*, p. 59.

²⁷ Em. E. Kretzulescu, *op. cit.*, 1910, vol. XI, partea a II-a, p. 267.

²⁸ C. Muşlea, *op. cit.*, p. 328.

Vasilie și *Codex Kretzulescus*, dar a preluat greșit datele celui dintii, perpetuînd eroarea din codice. El scrie: „La anul 1583, s-au milostivit domnul Țării Moldovei, Petru Dimitrie Cercel, fiul Pătrașcului Vodă, domnul muntenesc, și s-au zidit tinda sau biserica unde șade sau stau muerile și s-au zugrăvit cu înfrumusețate chipuri, precum se arată pînă acuma”²⁹.

Cronicarul, în care N. Iorga a văzut pe Dimitrie Eustatievici, avînd în față două cronici care nu concordau, a fost silit să „corecteze” în scrierea sa pe unul din cele două texte sau pe ambele. El „a completat” astfel numele lui „Petru Vodă”, dat ca „domn al Țării Moldovei” în *Codex Kretzulescus*, cu întreaga determinație a numelui voievodal Petru, prezentă la preotul Vasilie, rezultînd formularea: „... s-au milostivit domnul Țării Moldovei, Petru Dimitrie Cercel, fiul Pătrașcului Vodă, domnul muntenesc...”. Această eroare evidentă a fost determinată, între altele, de consemnarea din *Codex Kretzulescus* prin care „Petru Vodă”, „care au făcut tinda cea mare”, apare ca domn al Moldovei, de faptul că făuritorul aceleiași „tinde” nu apare numit direct domn al Țării Românești nici în *Cronica protopopului Vasilie*, de neprecizarea nici chiar în pisanie³⁰ a țării unde domnea Petru Cercel. Deși scrierea preotului Vasilie ni se pare azi destul de clară, din ea nu reiese în mod expres că Petru Cercel domnea în Țara Românească. Atributul substantival apozițional „domnului muntenesc”, adecvat din punct de vedere logic-istoric și pe lingă numele lui Petru Cercel, este așezat în urma numelui lui Pătrașcu cel Bun și reprezintă, în opinia autorului *Cronicii anonime*..., o determinație exclusivă a acestui ultim nume, mai ales că Petru Cercel avea o determinație a locului de domnie (Moldova) în *Codex Kretzulescus*. De asemenea, preotul Vasilie vorbește în continuare de „Aron Vodă de la Moldova” (Aron Tiranul), și de „Petru Vodă” (Petru Cercel), din nou fără specificarea faptului că cel din urmă domnea în Țara Românească; e un alt prilej de a crea impresia, pentru autorul *Cronicii anonime*..., că și „Petru Vodă” era domn moldovean.

În aceste condiții, șirul nepotrivirilor de mai sus, prezente în scrierile istorice brașovene, pare să indice că *Cronica anonimă a Brașovului*... este posterioară lui *Codex Kretzulescus*, acesta fiind precedat la rîndul lui de *Istoria sfintei biserici a Șcheilor Brașovului* de Radu Tempea II.

Cronicile Brașovului românesc înregistrează, în manieră adecvată timpului cînd au fost create și acțiunea întreprinsă de Mihai Viteazul. Preotul Vasilie, din perspectiva anilor puțini trecuți de la evenimente, scrie că în anul 1599 „s-au sculat Mihai-Vodă din Țara Muntenescă de au trecut muntele și au aprins satele. Atunci au mers domnul Țerviș, judele din Brașov, cu protopopul Miha și au făcut pace și legătură cu Mihai Vodă să nu strice ținutul”³¹. *Codex Kretzulescus* consemnează faptele mai pe larg, deși păstrează încă o reținere în comentariu: „1599, la

²⁹ N. N. Statie, *Înștiințări*..., p. 5.

³⁰ E. m. E. Kretzulescu, *op. cit.*, 1910, vol. XI, partea a II-a, p. 269 (în nota ce continuă de la p. 268).

³¹ R. Tempea, *op. cit.*, pp. 59—60.

acest an, la 17 octombrie (sic), au intrat Mihai Vodă în Țara Birsii, cu 10 mii de oaste și au făcut multă stricăciune³². Apare subliniată în același loc dorința voievodului de a aduce sub stăpînirea sa toată țara, relatîndu-se și despre „junghierea cu vicleşug“, din porunca lui Basta, pe Cîmpia Turdei³².

Însă în *Cronica anonimă a Brașovului*... acțiunea lui Mihai este pusă într-o lumină specifică sfîrșitului de secol XVIII, preliminarîndu-se mentalitatea veacului următor, care-l va integra pe Mihai Viteazul ideurilor de unitate națională: „Acest domn s-au numit Mihai Vodă cel Viteaz și adevărat au fost, că acest domn, avînd oaste, pe domnul Țării Moldovei l-au biruit, așîșderea și pe prințipul Țării Ardealului și așa s-au fost numit prințip al Țării Muntenești și al Țării Moldovei și al Țării Ardealului. La an. 1601, august 20, fiind Mihai Vodă pe Cîmpul Turdei cu oastea sa, fiind supt cortul său, l-au junghiat cu vicleşug un ghinărar, anume Baștai, și acolo au murit, care să cunoaște acel loc pînă la vremea de acum, fiind o capelnă făcută pentru pomenire. Acest Mihai Vodă au făcut și mitropolia de la Beligrad“³³.

Din *Cronica protopopului Vasilie* răzbat și ecouri ale acțiunii lui Mihai de așezare a demnitarilor români în unele funcții laice și religioase ale Transilvaniei; așa apare în această vreme, adus din Țara Românească, „popa Neagoslav“ ca „preot mai mic“, pe lîngă protopopul Miha din Șchei. De altfel, biserica ortodoxă transilvăneană se afla, în urma tratatului de la Alba Iulia din 1595, sub jurisdicția mitropoliei de la Țirgoviște. De aceea scriu cronicile brașovene că Mihai a făurit „mitropolia de la Beligrad“.

Dar încă înainte de aceste fapte preoții brașoveni erau hirotonisiți în Țara Românească, treceau munții pentru rezolvarea unor probleme legate de cult, de frămîntările religioase, de asalturile Reformei etc. Cronicarii au consemnat aceste drumuri transcarpatine reciproce; de exemplu, popa Miha, „sin popei Dobre“, întors de la învățătură din „Țara Sirbească“, este trimis în Țara Românească pentru hirotonisire (1576), iar preotul Toma, „după ce i-au murit preoteasa la bătrînețe, s-au dus în Țara Muntenească de s-au călugărit în mînăstirea din Rîncaciog“³⁴.

Preoții și dascălii șcheieni erau adesea tălmăci și mijlocitori în legăturile cetății Brașovului cu țările române extracarpatice, dar nu de puține ori, în soliile lor, ei apărau interesele și exprimau aspirațiile comunității lor orășenești din afara zidurilor cetății, obținînd recunoașterea unor înlesniri, întăriri de privilegii etc.

Deși actul politic-religios e în centrul atenției, cronicile exprimă uneori înțelegere și pentru faptul de cultură. Astfel, cronicarul Vasilie admiră vremuri în care „multe cărți s-au tipărit și pre limba românească și pre limba slovenească“³⁵, surprinzînd, în cuvinte puține, e

³² Em. E. Kretzulescu, *op. cit.*, 1911, vol. XII, p. 54.

³³ N. Iorga, *Insemnări de cronică...*, p. 67 și N. N. Statie, *Inștiințări...*, p. 6.

³⁴ R. Tempea, *op. cit.*, p. 58.

³⁵ *Ibidem*, p. 59.

drept, și fără o încărcătură semantică deosebită, efortul cărturarilor brașoveni, aflați sub patronajul spiritual coresian, efort care semnifică ctitorirea limbii literare românești.

Cronicile din Șcheii Brașovului reflectă aspirațiile unei comunități deschise spre întreg spațiul românesc. Referirile la realități extracarpatică, numeroase și pentru secolele XIV—XVI, vor fi consemnate cu insistență sporită pentru veacurile XVII—XVIII, ilustrând o receptare istoriografică de alt tip decât aceea din cronicile interne muntene și moldovene. Orientarea economică și culturală largă a comunității Șcheilor va permite scrisului istoric brașovean în secolul al XVIII-lea să-și apropie și realități din afara spațiului carpato-dunărean, încercând uneori chiar integrarea faptului istoric românesc în desfășurarea evenimentelor pe plan sud-est european și european.

BEDEUTUNGEN DER REFLEKTIERUNG EINIGER AUSSERKARPATISCHEN REALITÄTEN DES XIV—XVI JH. IN DER KRONSTÄDTER RUMÄNISCHEN GESCHICHTSSCHREIBUNG.

(Zusammenfassung)

Der Charakter eines zwischenrumänischen Zentrums, den Kronstadt im Mittelalter und in der Modernen Epoche innehatte, auferlegte auch der von seiner Scheier Bürgergemeinschaft geschaffenen Historiographie die Möglichkeit, wenn nicht die Notwendigkeit, der Wiedergabe der gesamtrumänischen Realitäten. Die Kronstädter historischen Schriften in rumänischer Sprache (*Cronica protopopului Vasilie*, *Istoria sfintei beserici a Șcheilor Brașovului* de Radu Tempea II, *Codex Kretzulescu*, *Cronica anonimă a Brașovului pentru trecutul românilor din Schei* — in zwei Fassungen) geben die Bemühungen der walachischen und moldauischen Fürsten wider das wirtschaftliche, kulturelle und religiöse Leben aus Scheii-Brașovului zu unterstützen, aber sie nehmen auch mit einer spezifischen Sensibilität innere Ereignisse aus der Walachei und Moldau auf, enthalten kurze Chroniken einiger Herrschaften (z. B. Neagoe Basarab) sowie auch Wiedergaben über Geschehnisse von allgemein rumänischer Bedeutung (z. B. die Handlungen des Mihai Viteazul und die Vereinigung von 1600). Auch wenn die Bedeutung dieser Chroniken als Quelle für die Geschichte der Rumänen nicht gross ist, haben sie eine besondere Bedeutung für die Geschichte der Historiographie, weil es Werke mit städtischem Charakter sind (und nicht boiarischem oder höfischem, wie es in der Walachei und der Moldau der Fall ist) die einige rumänische Realitäten in einer eigenen Sicht wiedergeben, die sich spürbar von denjenigen der aussenkarpatischen Chronisten unterscheidet.